

Armoede en andere financiële kwesties

C. DE HOOG

In de komende nummers van het Tijdschrift voor Huishoudkunde zal een serie artikelen worden gepubliceerd over een financieel aspect van de huishouding. Dat juist nu een dergelijke reeks verschijnt berust niet op toeval. Mede door de niet onaanzienlijke beleidsombuigingen op het terrein van de sociale zekerheid zijn onderzoekers zich op de gevolgen hiervan voor de huishouding gaan richten.

De bestudering van armoede berust op een Nederlandse wetenschappelijke traditie, die teruggaat tot de tweede helft van de negentiende eeuw.

Het zijn aanvankelijk de sociale wetenschappers, die armoede bestuderen. Pas in het begin van de jaren zeventig gaan de economen zich bezighouden met dit fenomeen. Natuurlijk kan niet gezegd worden dat geen enkele Nederlandse econoom zich voor die tijd met armoede en de huishouding bezighield. Bezien we de naoorlogse periode dan blijkt het volgende: de economische hoofdstroming, in het bijzonder tijdens de periode 1945-1970, bestond uit de bestudering van de ontwikkeling van de geïndustrialiseerde samenleving. In de huishoudkunde wordt in wezen het economisch model gevolgd. De aandacht richt zich op het moderniseringsproces van de Nederlandse samenleving. Een systematische aandacht voor armoede binnen het vakgebied van de huishoudkunde ontbreekt. De houding van de economen en de huishoudkundigen tijdens deze naoorlogse periode is begrijpelijk. Velen dachten dat armoede, in de zin van een lager inkomen dan de minimaal noodzakelijke kosten voor kleding, voeding, huisvesting, vakantie, telefoon etc., in de verzorgingsstaat niet meer bestond. Armoede werd gedefinieerd als een bestaansminimum. Een minimum waarmee, zo werd gemeend, elk verstandig huishouden wel van rond kon komen.

Een gedachte die overigens bij sommige politici nog aanwezig is. De bewijslieden van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zeggen

hierover: "Het minimuminkomen kan nog steeds worden geacht te voorzien in de noodzakelijke kosten van het bestaan en dat het volwaardige deelneming aan de samenleving mogelijk maakt." Zij vervolgen "Het is vaak een sober bestaan, sommigen zullen hun situatie als armoedig ervaren, maar dat gebeurt ook bij mensen die boven het minimum zitten, die door onverwachte uitgaven in de problemen zijn gekomen." (NRC, 7 april 1989). Armoede is dus, volgens deze politici een individueel probleem en geen structureel probleem van de minima.

Bezien we een langere periode dan blijkt dat ten aanzien van de armoedeproblematiek eigenlijk altijd een normatief element in de beschrijving aanwezig is geweest. In de sociaal-wetenschappelijke onderzoeken komt dit bovenal naar voren in de typering en naamgeving. In schema 1 is deze typering weergegeven aan de hand van een aantal verschijningsdata van wetenschappelijke publikaties over deze materie. Het is opvallend dat de in 1851 gebruikte term armoede, nu in 1989 weer gehanteerd wordt. Daarmee is de cirkel dus rond.

In het verleden werd vooral aandacht aan de armoede binnen gezinnen besteed. Dit type huishouden stond eigenlijk centraal. Daarnaast werd de armoede sterk normatief benaderd, er werd een soort sociale-pathologie bedreven. Het is de verdienste van vooral de Nederlandse socioloog *Milkowski* geweest deze normatieve benadering van het armoede-probleem aan de kaak te stellen. In zijn dissertatie in 1961 opende hij de discussie over deze benaderingswijze. Ook mag hier de naam van de Nijmeegse socioloog *Fiseller* niet ontbreken. In 1976 vestigde hij de aandacht op grond van een vooranalyse van de volkstellingsgegevens 1971 op de aanwezigheid van armoede. Hij constateerde dat de armoede niet uit de verzorgingsstaat was verbannen en dat lang niet alle armen door hun huishoudelijk handelen in de problemen waren gekomen.

De vakgroep Huishoudkunde van de Landbouwniversiteit is zich met het armoedeprobleem bezig gaan houden mede door een

Schema 1. Overzicht van de typering van armoede.

19e eeuw	armoede (1851)
jaren dertig	asociale gezinnen (1929)
jaren veertig	onmaatschappelijke gezinnen (1948)
jaren vijftig	ongeschoolden (1952) maatschappelijk ongrijpbaren (1950) proletarische achterhoede (1954) sociaal zwakke gezinnen (1954)
jaren zestig	sociaal-achtergebleven gezinnen (1962) laagstbetaalden (1965) probleemgezinnen (1965)
jaren zeventig	maatschappelijk achtergestelden (1977) laagstgeklasseerden (1979) gedepriiveerden (1971)
jaren tachtig	multi-probleemgezinnen (1981) achterblijvers (1982) buitenstaanders (1985) armen (1981) armoede (1987)

Bron: (o.a. Dercksen en Jansen Verplanke, 1987)

krachtige financiële impuls van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC), overigens nadat de huishoudeconoom *Van Ophem* reeds begonnen was met zijn analyse van de invloed van de economische recessie op huishoudens (*Van Ophem*, 1988). Een dergelijk concentratiepunt veroorzaakt dat binnen de onderzoeksprogramma's zich dan veranderingen gaan voordoen. Een niet onbelangrijk aantal studenten van de genoemde vakgroep (nu afgestudeerden) is zich in de afgelopen jaren met de armoede bezig gaan houden. Naast de genoemde derde geldstroomonderzoeken, is ook een gedeelte van de eerste geldstroom zich gaan richten op het armoede-onderzoek. Uiteraard wordt onderzoek naar armoede ook elders verricht zowel binnen de context van de universiteit en de nieuwe hogescholen als die van de sociale diensten van de gemeenten. Kortom er is sprake van een hausse met betrekking tot deze problematiek.

Dat overigens niet alleen voor het onderzoek; de praktijk bij instanties als NIBUD, Consument en Huishouding en de gemeentelijke diensten geeft eenzelfde beeld te zien. In tegenstelling tot de jaren zeventig hebben nu de micro-economen en de huishoudeconomen het voortouw bij deze onderzoeken, ofschoon de sociologen niet langs de zijlijn staan. Ik

noem hierbij naast Wageningen de universiteit van Tilburg, Rotterdam, Delft en Leiden. De lezer krijgt in dit tijdschrift vooral een Wageningse beeld gegeven van de armoede in vele facetten en verschijningsvormen. Daarnaast zullen enkele artikelen zich meer richten op de materiële kant van de huishoudvoering, waarbij de armoede soms een secundair probleem is en soms zelfs in de beschouwing ontbreekt. In dit nummer zult u het eerste artikel aantreffen over het gedrag van huishoudens tijdens een periode van recessie. Dit artikel van de hand van *Van Ophem* berust op zijn dissertatie, *Huishoudens en inkomensdaling* (1988). Vervolgens zullen in deze serie artikelen verschijnen over deelaspecten van armoede. Het betreft hier o.a. de bejaarden en hun financiële positie, de beleidsminima en hun overlevingsstrategieën, de etnische groeperingen en de armoede, de situatie van bijstandstrekkers in Rotterdam, de schuldproblematiek binnen huishoudens en het financieel beheer van huishoudens. Wellicht zal ook aandacht besteed worden aan het huishoudelijk handelen en armoede en aan de financiële aanpassingsproblematiek bij "jonge" huishoudens.

Naast informatie-overdracht aan de belangstellende lezer is de serie vooral bedoeld om een licht te werpen op de armoede-problematiek in een hoogontwikkelde verzorgingsstaat. Een nevendoelstelling is dan de simpele vraag die in de artikelen steeds impliciet formuleerd is: "wat kunnen wij aan dit mensonterende verschijnsel doen." En met "we" wordt dan niet alleen de wetenschap bedoeld, maar ook degenen die werkzaam zijn aan het front: beleidsambtenaren, sociale diensten en voorlichtinggevend instanties.

Literatuur

- Doorn, J. A. A. van*, 1964. Beeld en betekenis van de Nederlandse sociologie, Utrecht.
- Dercksen, A. M. M. en L. H. Jansen Verplanke*, 1987. Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland, 1914-1970, Utrecht.
- Fiselier, A. A. M.*, 1976. Laagstgeklasseerden in Nederland, Amsterdam.
- Milikowski, H.*, 1961. Sociale aanpassing, niet aanpassing, onmaatschappelijkheid, Arnhem.
- NRC*, 1989. CDA twist met kerken of armoede in Nederland bestaat, 7 april 1989.
- Ophem, J. A. C. van*, 1988. Huishoudens en inkomensdaling, Wageningen.

Auteur

Dr. C. (Kees) de Hoog, universitair hoofddocent vakgroep Huishoudkunde, Landbouwuniversiteit, Prof. Ritzema Bosweg 32a, 6703 AC Wageningen.